

Bartoněk, Antonín

Úvod

In: Bartoněk, Antonín. *Písmo a jazyk mykénské řečtiny (1400-1200 př. Kr.)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2007, pp. [11]-40

ISBN 9788021044272

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123727>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVOD

I. Historické pozadí

A. Nová vědní disciplína

V této publikaci se pokusím představit čtenáři dílčí grecistickou disciplínu, která spatřila světlo tohoto světa před více než 50 lety (1952). Jejím otcem byl anglický architekt jménem Michael Ventris, přičemž u kolébky byli přítomni jako kmotři mladí filologové, archeologové a historikové. Ti se pokusili ochránit novorozené dítě, když mu ve čtvrtém roce života zemřel jeho otec (1956) a když i samotný život dítěte začal být, jak se zdálo, brzy nato ohrožen hyperkritickým skotsko-německým společenstvím (Beattie; Grumach, Eilers). Mykénologie však přestála v plném zdraví nově vzniklé komplikace; ba nastalá kontroverze měla dokonce důležitý pozitivní ohlas v tom, že zapudila z mykénologického horizontu zástupy fantastů, kteří byli zpočátku ochotni vyčíst z mykénských textů všechno možné i nemožné.¹

Tímto způsobem mykénologie v průběhu posledních desítek let postupně dospěla a využívala stále častěji — vedle různých potřebných interdisciplinárních kontaktů — všech pro klasickou filologii typických metodických postupů, počítaje v to i textovou kritiku. To byla významná zásluha J. Chadwicka, nevlastního otce a spoluzakladatele mykénologie, který vždy kladl důraz na to, aby se mykénologická studia pěstovala v těsném spojení s klasickou filologií.

Dnes jsme již s to správně odhadnout pravý význam mykénologie v celém komplexu věd o antickém starověku. Přitom Ventrisovo rozluštění nezpůsobilo v oblasti grecistiky žádné příliš velké zemětřesení. Na to jsou mykénské texty po stránce obsahové poměrně málo dostačující. Přes všechny jednostrannosti reprezentují však nejstarší doloženou řeckou jazykovou formu, která je přinejmenším o čtyři staletí starší než nejstarší alfabetské doklady.²

Ve shodě s tím obsahuje mykénština nejrůznější zvláštnosti, jejichž možná existence byla porůznu již dříve celkem správně očekávána. Přitom není mykénština doložena v menší míře než mnohé jiné starořecké dialekty: již nyní jsou v mykénských textech dobře rozpoznatelné všechny důležitější gramatické formy, zvláště v okruhu podstatných jmen; slovesa jsou naproti tomu jen řidčeji doložena.³

¹ O tzv. mykénské kontroverzi viz str. 51nn.

² Nejstarší doložené alfabetské texty pocházejí především z Euboje (Lefkandi, Eretria), příp. z eubojských obchodních a kolonizačních oblastí (Al Mina na předoasijském pobřeží Středozemního moře, Pithekoussai = Ischia v Neapolském zálivu), a vznikly již v 2. pol. 8. stol. př. Kr. Srov. *G. Buchner* (passim), *D. Ridgway* (passim), a především *A. Bartoněk* a *G. Buchner* 1995 (1997).

³ Viz kap. VII.

A pokud jde o stránku obsahovou, přivádějí nás lineární B dokumenty do zvláštního světa, jehož společenské poměry se nepochybně velmi odlišují od těch, které známe ze společenského vývoje klasického období. Jsou zřejmě odlišné i od poměrů popisovaných u Homéra.⁴

V mykénské době máme totiž co činit s vysoce vyvinutým a centralisticky organizovaným hospodářským systémem a s velmi komplikovanými společenskými podmínkami, pro něž nacházíme vhodné paralely spíše na Blízkém východě než v klasickém Řecku. Na druhé straně si ovšem jednotlivá mykénská centra podržela svou politickou samostatnost a nikdy navzájem nesplynula v jednotný mykénský stát.

Přesto přispělo mykénské Řecko důležitým dílem k porozumění charakteru archaické řecké společnosti. V paměti řeckého obyvatelstva zůstalo navždy vědomí jisté kontinuity se skvělou mykénskou minulostí, která přes svou ekonomickou rozdílnost obsahovala již mnoho důležitých kulturních rysů, které v budoucnosti měly poskytnout trvalé podněty pro rozmanité oblasti klasické řecké civilizace.

B. Archeologické pozadí

Nejstarší přímý doklad lidské existence na egejsko-helladské půdě pochází ze středního paleolitu (cca 750 000–50 000 př. Kr.); jde o lebku z jeskyně Petralona 75 km jihovýchodně od Soluně. První kostra člověka typu homo sapiens (cca 7600 př. Kr.) byla nalezena v jeskyni Franchthi severně od Porto Cheli v jižní Argolidě. Stopy prvních lidských sídlišť pocházejí z raného neolitu, prvním keramickým sídlištěm je zřejmě sídliště Nea Nikomidia západně od Soluně (cca 6200), zatímco počínaje začátkem 6. tis. př. Kr. se již objevují četnější neolitická sídliště v různých helladských a egejských krajinách. První vyspělá kultura helladského neolitu je spojena se stovkami sídelních návrší archeologického horizontu ve východní Thessalii, který je doložen v 5. tisíciletí př. Kr. jak v Thessalii, tak i v mnoha jiných krajinách helladské pevniny a je charakterizován nálezy pozoruhodné malované keramiky (Sesklo, Dimini). Ve 4. tisíciletí byl tento vývoj přerušen novým, pouze však na Thessalii omezeným archeologickým horizontem, který byl pravděpodobně severního původu a některými badateli bývá pokládán již za indoevropský. Během první poloviny 3. tisíciletí je neolit vystřídán prvními náznaky doby bronzové, která pronikla do egejského prostoru z východu, snad v souvislosti s nějakou migrací. Kultura doby bronzové se uplatnila v egejsko-helladském prostoru ve všech třech jeho

⁴ O vztahu mykénštiny k homérskému jazyku viz v kapitole IX B.

dílčích oblastech: na pevnině jako tzv. „helladská“, na Krétě jako „mínojská“ a na ostatních egejských ostrovech jako „kykladská“ kultura.⁵

Podle Evansova rozdělení a některých modifikací dalších badatelů členíme dnes egejskou dobu bronzovou do následujících tří dílčích fází:⁶

	mínojská		kykladská		helladská	
raná	RM:	3000–2100	RK:	3000–1900	RH:	3000–2100
střední	SM I:	2100–1900	SK:	1900–1600	SH:	2100–1550
	SM II:	1900–1700				
	SM III:	1700–1600				
pozdní	PM Iab:	1600–1450	PK:	1600–1050	PH I:	1550–1500
	PM II:	1450–1400			PH II:	1500–1400
	PM IIIab:	1400–1200			PH IIIab:	1400–1200
	PM IIIc:	1200–1050			PH IIIc:	1200–1050

Uvedené chronologické údaje jsou ovšem jen aproximativní a zjednodušené.

V rané době bronzové se nacházelo těžiště kulturního vývoje na řecké pevnině a egejských ostrovech. Jak pevnina, tak i ostrovy zažily pozoruhodný rozvoj, zejména v období RH II, příp. RK II (2400–2200; Lerna, Asine, Tiryns v Argolidě, Zygouries, Korakou v Korinthii, Agios Kosmas v Attice, Eutrésis, Orchomenos v Boiótii, Malthi v Messénii aj.; Thermi na ostrově Lesbu, Poliochni na Lémnu, Chalandriani na Sýru, Fylakopi na Mélu; vývoz vysoce ceněného obsidiánu z Mélu do mnoha středomořských zemí). Na konci období RH II/RK II byl jistý počet těchto lokalit zničen, zejména v Argolidě, Korinthii a na Kykladách — což bývá někdy spojováno s údajným předvojem jedné části indoevropských přistěhovalců z východu, tj. z Anatolie. V jiných helladských krajinách došlo k podobným ničivým událostem teprve ke konci období RH III; tyto akce bývají obvykle pokládány za výsledek příchodu jiných indoevropských přistěhovalců, kteří byli protořeckého typu a přicházeli ze severu.

Na Krétě se naproti tomu ukázala raně bronzová situace jako méně přehledná, neboť zde byly často rané mínojské vrstvy v pozdějších vývojových fázích zničeny. Některé nálezy z období RM pocházejí z jeskynních svatyní (jeskyně bohyně zvané Eileithyia, ležící východně od Iraklia), avšak existují tu i některá výšinná sídliště z této doby (např. Vasiliki). Bronzový rozkvět

⁵ O egejské době bronzové srov. např. *E. Vermeule* 1966, *P. Demargne* 1975, *P. Warren* 1975, *M. S. F. Hood* 1978, *O. Dickinson* 1994.

⁶ *A. J. Evans* 1905, srov. i *M. S. F. Hood* 1978, str. 10, *O. Dickinson* 1994, str. 19, *Götter und Helden*, Ausstellung Bonn 1999, str. 16n.

je však na Krétě spojen hlavně s obdobím SM, v němž byly nejprve vybudovány starší paláce v Knóssu, Faistu a v Mallii, a po jejich zničení vznikly pak kolem roku 1700 mladší paláce v Knóssu, Faistu, Mallii, Kydónii (Chanii) a Kato Zakru (v období SM III). Jejich rozkvět trval přinejmenším až do konce období PM I (v Knóssu snad ještě déle) — a totéž platí i pro jiné lokality (sem patřilo knósské přístaviště Amnisos, mínojské město Gournia, královská vila v Ajii Triadě, panská sídla v Tylissu, Vathypetru, nekropol v Archanes, některé další jeskynní svatyně atd.); ale již tehdy byl ostrov postížen celou řadou ničivých zemětřesení. Tato série katastrof dosáhla, jak se zdá, svého vrcholu na začátku 15. století; zhruba od roku 1450 př. Kr, tj. od konce období PM Ib, leží v troskách mínojská centra, což mnozí badatelé uvádějí do přímé nebo nepřímé souvislosti se sopečným výbuchem, k němuž došlo právě někdy v této době na blízkém ostrově Théře.⁷

Jen Knóssos zřejmě byl postížen v poněkud menší míře, neboť se již na začátku 14. století nacházel na cestě opětného výrazného kulturního rozvoje, i když nyní již pod novými pány z helladské pevniny — řeckými Achaji.⁸

Naproti tomu je střední bronzová fáze na helladské pevnině i na egejských ostrovech (SH, příp. SK) charakterizována kulturním úpadkem, který byl nepochybně způsoben příchodem kulturně zaostalejších protořeckých Indoevropanů. Teprve během poslední fáze středně helladského období (SH, od 17. stol. př. Kr.) začíná opětný rozvoj helladské kultury — nejprve v souvislosti se vznikem staršího šachtového okruhu v Mykénách (šachtový okruh B), a ten pak v následujícím období (PH) dosáhl svého rozkvětu výstavbou několika mykénských palácových center a celé řady sídlišť. Bylo tomu tak nejen na pevnině (Mykény, zde nyní vzniká hrobový okruh A; dále Tírýns, Pylos, Athény, Théby, Orchomenos, Iólkos aj.), ale i na egejských ostrovech (např. Aja Irini na Keu), ba dokonce i v někdejší mínojském Knóssu — přičemž se pak rozsáhlá mykénská obchodní aktivita především ve 13. století značně rozvinula v celém východním Středomoří. Nicméně tento rozkvět mykénské civilizace byl poměrně krátký a již ke konci 13. století se projevily první zřetelné náznaky jeho úpadku (schematizace různých uměleckých forem, zničení několika paláců atd.) V průběhu 12. století došlo pak v Egeidě k různým ekonomicko-politickým i kulturním změnám, čímž začal nový vývoj, který se pak ubíral svou vlastní cestou, za tzv. temných staletí, směrem k Řecku doby archaické.

⁷ Názory na dobu této katastrofy se různí, dnes se často klade již do 17. stol. př. Kr. (srov. *S. W. Manning*, in: *Thera and the Aegean World III*, London 1990, str. 29nn.), čímž se údajná souvislost mezi výbuchem sopky na Théře a zkárou krétské civilizace narušuje.

⁸ I okolnosti příchodu Achajů na Krétu a chronologie tamějších katastrof zůstávají zatím otevřenými otázkami (srov. *Knossos: A Labyrinth of History*, Papers presented in honour of *M. S. F. Hood* 1994, passim, a *La Crète mycénienne* 1977 = BCH Suppl. 30).

C. Jazykové pozadí

Jak bylo řečeno, Řekové nebyli v Egeidě domovem od původu. Jejich předkové vstoupili do egejské oblasti kolem r. 2000 př. Kr. a narazili přitom na starší obyvatelstvo, které se nepochybně nacházelo na vyšší civilizační úrovni. Mnoho badatelů se domnívá, že v egejském prostoru žili ještě před Řeky jiní Indoevropané, ale bezpečné důkazy o tom neexistují. Pelasgická hypotéza podle *V. Georgieva* a některých jiných badatelů⁹ se opírá jen o několik málo slov, které se dají interpretovat i jiným způsobem. Eventuální existence dvou na sebe navazujících invazních vln v egejském období RH III, např. v Lerně, dovoluje i jiná vysvětlení než to, které vyslovil *L. Caskey*¹⁰ o dvou různých indoevropských migračních vlnách v rozmezí zhruba dvou století (2200–2000).

Během prvních tří nebo čtyř století 2. tis. př. Kr. se protořečtí příchozí silně smísili se starším egejským obyvatelstvem, čímž prodělal i jejich jazyk řadu specifických hláskových změn (především v oblasti konsonantismu), případně rozmanitých morfologických inovací, hlavně ve verbální flexi, a pozbyl zároveň značnou část své někdejší indoevropské slovní zásoby. Ke konci střední doby helladské (kolem r. 1600) byla již tato středohelladská řečtina s to převzít v rámci právě vznikající mykénské civilizace vedoucí roli na helladské pevnině.

Tento rychlý kulturní vzestup, který se dá pozorovat nejprve v horizontu mykénských šachtových hrobů, spočívá na komplexu důležitých faktorů. Právě v této době se začala některá středohelladská sídliště organizovat do podoby prvních státních útvarů. To vedlo k hromadění bohatství do rukou místních vládců, a to zase vábilo do mykénských palácových center velmi brzy řemeslníky a umělce ze sousedních kulturních zemí, zvláště z Kréty. Zároveň se však ukázalo nutným nashromážděné bohatství nějakým způsobem registrovat. Tento požadavek byl uspokojován povoláváním písařů z Kréty, kde se od konce 3. tisíciletí postupně vytvářela celá série písemných systémů. Vzorem pro řeckou pevninu se přitom stalo zejména tzv. lineární písmo A.¹¹

I tam nejprve asi pořizovali písemné záznamy přímo krétské písaři, povolání do služeb mykénských vládců, ale časem se jejich následovníci pokusili přizpůsobit krétské lineární písmo A požadavkům řeckého jazyka. Výsledkem tohoto vývoje bylo zavedení tzv. lineárního písma B někdy v 17./16. stol. do ekonomické správy mykénských palácových center.¹²

Záhadná, dosud plně nevysvětlená krétská katastrofa, k níž došlo kolem roku 1450 a jež přivodila téměř úplné zničení mínojské civilizace, umožnila

⁹ *V. Georgiev* 1966, srov. i *W. Merlingen* 1955.

¹⁰ *L. Caskey* 1971 (CAH, 3rd ed., Vol. I, 2, str. 771nn.).

¹¹ Více o tom v kap. II.

¹² Srov. však poznámku 8 o nejisté chronologii událostí v Knóssu i výklad na str. 59n.

řeckým Achajům z Peloponnésu dostat jak Knóssos, tak i řadu dalších krétských center pod svou kontrolu a zavést i do administrativy krétských paláců užívání pevninského lineárního písma B se záznamy v řeckém jazyce.

Na helladské pevnině se používalo lineárního písma B až do konce 13. století, potom však toto písmo upadlo v zapomenutí, nepochybně v souvislosti s příchodem „temných“ staletí.

V každém případě používala ještě v 2. pol. 3. tisíciletí určitá část egejského obyvatelstva i jiných jazyků než rané řečtiny. To vysvětluje mimo jiné ze zřetelně neřeckého charakteru obou starších krétských písemných systémů (písma hieroglyfického a lineárního písma A), které reprezentují neindoevropský typ tehdejšího jazyka na Krétě. Mykénští Řekové rozšířili sice v průběhu 14. a 13. stol. svůj politický, a zejména ekonomický vliv na celé východní Středomoří, ale ani tato expanze zřejmě neznamenala rychlý zánik místních předřeckých jazyků.

Počet různých neřeckých kmenů, jejichž jména dochovali starořeční autoři, je rozsáhlý: Pelasgové, Lelegové, Kydónové, Eteokrétové, Kárové, Thrákové, Illyrové a další. O konkrétních jazycích těchto kmenů víme dnes velmi málo. Nicméně se však ještě kolem 1. pol. 1. tis. př. Kr. hovořilo v některých okrajových oblastech egejského ostrovního světa cizími jazyky, k jejichž zachycování se přitom plně používalo řecké abecedy. Týká se to eteokrétských nápisů z východní Kréty, etruskoidních textů z ostrova Lémnu a thrákoindických záznamů¹³ z ostrova Samothráky. Na druhé straně je třeba na tomto místě poznamenat, že se některá vlastní jména doložená v mykénštině, příp. alfabetické řečtině, vyskytují i v textech dvou důležitých jazyků starého Orientu:

a) V klínopisné chetitštině; v textech z Boghazköy ze 14.–13. stol. př. Kr., jsou to např. toponyma *Aḫḫijawā* = Ἀχα(ι)ῖα (srov. myk. a-ka-wi-ja-de *Akhaiwiān-de* „do A.“ jako jméno určité krétské(!) lokality), dále *Milawanda*, *Milawata* = Μίλ(ι)ατος, Μίλητος „Milét“ atd. nebo anthroponymum *Tawagalawaš* = Ἐτεοκλῆς (srov. myk. e-te-wo-ke-re-we-i-jo *Etewoklewē(h)ios* jako adjektivum k osobnímu jménu **Etewoklewēs*)¹⁴.

b) V egyptském hieroglyfickém písmě na podstavci jedné sochy v chrámu Amenhotepa III. z doby kolem roku 1370 př. Kr. se nacházejí různá krétská a helladská toponyma, např. *Amnišá* = Ἀμνισός (srov. myk. a-mi-ni-so *Amnišos*), *Kunušá* = Κνωσσός (srov. myk. ko-no-so *Knōs(s)os*), *Mukáná* = Μυκῆναι, *Deqajis* = Θῆβαι (srov. myk. te-qa-i *Thēg^wā(h)i* dat.-lok. „v Thébách“).¹⁵

¹³ Srov. Y. Duhoux 1982, A. Bartoněk 1993c a 1994.

¹⁴ Srov. E. O. Forrer 1924, F. Sommer 1937, G. Steiner 1964, F. Schachermeyr 1926.

¹⁵ Srov. E. Edel 1966, A. Bartoněk 1983d, G. A. Lehmann 1991.

II. Staroegejská písma a jejich vyzařování

Dnešní dokumentaci tří staroegejských písem z 2. tis. př. Kr. (HG, LA, LB) lze charakterizovat takto:

Egejská písma ve vzájemném srovnání¹⁶

	Hliněné tabulky	Pečetní střípky	Pečetidla	Střepey váz	Jiné obj.	Celkem	Místa nálezů
Hieroglyfické písmo	122	57	136	–	16	331	32 Kréta + 2 ostrovy
Lineární písmo A	325	1021	–	42	72	1460	+ 5 ostrovů + 1 Pel. + 2 Thrákie + 2 Malá Asie + 2 Izrael
Lineární písmo B	5561	171	–	170	2	5904	+ 5 Pelop. 5 Kréta + 8 Strf. a sev. Řecko + 1 Malá Asie
Celkem	6008	1249	136	212	90	7695	

A. Krétské hieroglyfické písmo (HG)

Počátky egejských písem sahají zpět do 3/2. tis. př. Kr., kdy se na různém materiálu setkáváme s příležitostnými znaky o různých identifikačních registračních funkcích. Časem roste počet zejména piktografických znaků na pečetích a objevují se i delší a souvislejší skupiny znaků, zejména na objektech z hlíny.

Vzniká tak nejstarší písemný egejský systém, tzv. hieroglyfické písmo, objevující se na kamenných pečetidlech a jejich otiscích v plastické, gravírované podobě, zatímco ve hlině znaky tohoto písma přecházejí v rovné nebo zakřivené linie, a této variantě hieroglyfického písma říkáme často „písmo protolineární“.

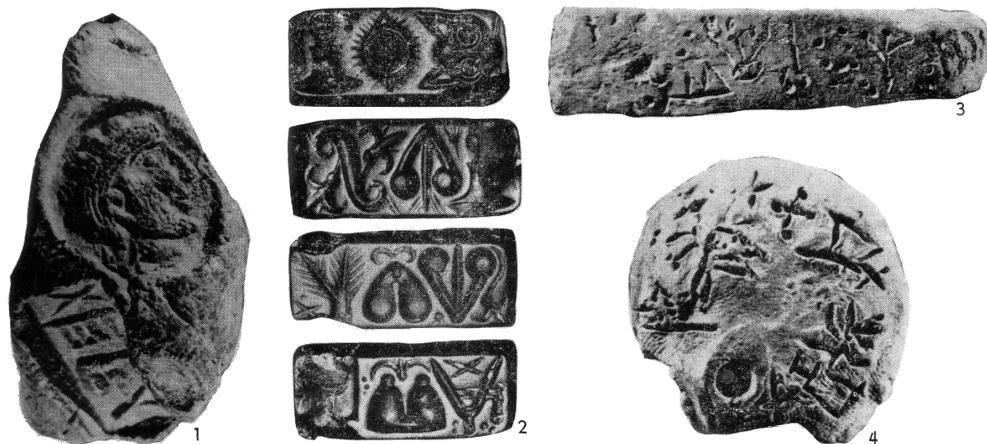
¹⁶ Viz A. Bartoněk, Die ägäischen voralphabetischen Schriften, in: *Europa et Asia Polyglotta*, Festschrift für Robert Schmitt-Brandt 2000, str. 7–11. Statistické údaje se zakládají na následujících publikacích a odrážejí stav z konce roku 2002:

HG: *CHIC* 1996 = J.-P. Olivier – L. Godart, *Corpus Hieroglyphicarum Inscriptionum Cretae, Athènes–Rome–Naples* 1996; J.-Cl. Poursat, *Fouilles exécutées à Mallia. Le Quartier Mu*, Vol. III, zvl. J.-P. Olivier: „Addenda: Écriture hiéroglyphique crétoise“, pp. 154–199 + Pl. 64, 67–75.

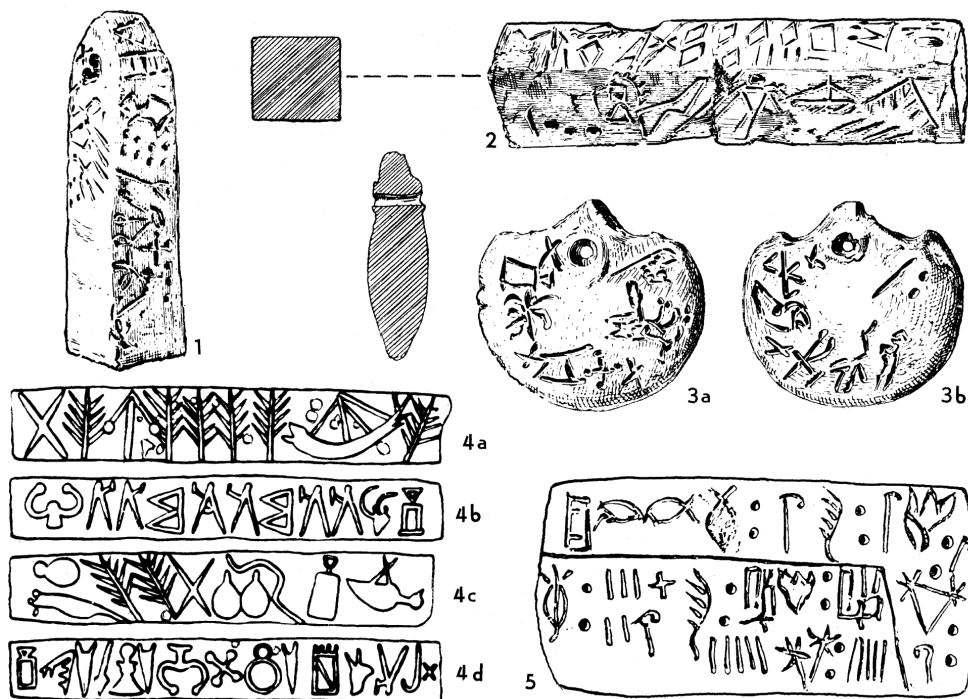
LA: *GORILA* 1976–1985 = L. Godart – J.-P. Olivier, *Recueil des Inscriptions du Linéaire A*, vol. I–V, Paris 1976–1985, příp. J. Raison – M. Pope, Louvain 1994 (2^e éd.).

LB: Viz edice na str. 56nn. (srov. i A. Bartoněk 1983b, J.-P. Olivier, in: *Knossos. A Labyrinth of History, Papers... in honour of M. S. F. Hood* 1994, pp. 157ff.), zvl. *CoMIK* I–V, 1985–1999, *KT*⁵ 1989 (Knóssos), *PTT* I–II 1973–1976 (Pylos), *TITHEMY* 1991 (Tíryns, Théby a Mykény), *Thèbes* 2002 (Théby) a A. Sacconi 1974 (střepey váz).

Srov. bibliografický přehled na str. 56nn.



Obr. 1. Krétské „hieroglyfické“ písmo. 1 – Pečetní otisk v keramice, šířka cca 3 cm (podle *Prehistory and Protohistory* 1974, str. 155); 2 – čtyřboká hieroglyfická pečeť, šířka 3 cm (podle *Grumacha* 1969, tab. 41); 3 – protolineární hliněná tyčinka, délka cca 3,4 cm; 4 – protolineární hliněný přívěšek, šířka cca 2,1 cm (obojí z Knóssu kolem 1700 př. Kr.; podle *Prehistory and Protohistory* 1974, str. 158n.).



Obr. 2. Příklady protolineární kurzívy: faksimilie. 1, 2 – hliněné tyčinky (výška cca 3,4 cm, šířka cca 0,9 cm, event. 4,6 a 1,0 cm); 3ab – hliněný přívěšek, šířka cca 2,1 cm (*Evans* 1921, obr. 208); 4 – čtyřboká pečeť, šířka cca 3,8 cm (*Kenna* 1960, str. 106, obr. 1: P 26); 5 – hliněná tabulka, šířka cca 4,2 cm (*Evans* 1921, obr. 209).

Počet hieroglyfických textů je malý (viz tabulku na str. 19): Vedle 190 pečetí, resp. pečetních otisků, máme dochováno jen asi 120 textů na nevypálených hliněných tabulkách a podobných objektech (s texty od dvou do třiceti znaků), a mimoto několik dalších dokladů, tj. celkem asi 330 dokumentů z doby mezi léty 2200 a 1500 př. Kr. Písmo obsahuje jednak piktograficky zobrazené pojmy, ale jednak již i slabičné hláskové znaky, a dále pak rovněž číselná a měrná označení. Celkový počet rozličných znaků činí asi 70. Směr písma není jednoznačný. Perspektiva rozluštění hieroglyfického písma je zatím velmi vzdálená.

B. Krétské lineární písmo A (LA)

Z protolineární varianty hieroglyfického písma se vyvinulo lineární písmo A, které se stalo nejvšestrannějším egejským slabičným písemným systémem a bylo nepřetržitě v používání od 19. stol. př. Kr., přinejmenším až do velké krétské katastrofy kolem roku 1470/1450.

Celkový počet všech dokumentů psaných lineárním písmem A činí dnes nejméně 1460 dokladů (viz tabulku na str. 22): asi 325 nevypálených tabulek, dále cca 1020 velmi krátkých nápisů na jiných nevypálených hliněných objektech a asi 115 dalších nápisů na jiném materiálu (kov, kámen, fresky, střepy nádob aj.).¹⁷ Avšak pouze jen asi 500 LA nápisů je epigraficky relevantních.¹⁸

J. Raison – M. Pope 1994¹⁹ uvádějí 31 lokalit (tč. je jich 45) téměř na celé Krétě (s výjimkou nejzazšího západu), což svědčí o enormní písemné aktivitě na Krétě, zvláště v 17. a 16. stol. př. Kr. I samotné hliněné tabulky byly nalezeny v neméně než 12 krétských lokalitách. Nejdůležitější nález tohoto typu představuje tabulkový archív z Ajie Triady — s asi 150 hliněnými tabulkami administrativně-ekonomického charakteru z doby kolem r. 1450, které obvykle obsahují 4 až 9 textových řádků v podobě čtyřúhelníka postaveného na výšku. Toho času máme k dispozici i zbytky lineárních A tabulkových archívů z jiných krétských lokalit, zejména z Chanie, Faistu a Zakra. Ojedinelé LA-nápisy byly nalezeny i na některých egejských ostrovech (na Kythěře, Mélu, Théře²⁰, Keu a Samothráce); jeden krátký nápis pochází z lokality Ajios Stefanos v jižní Lakónii — a nedávno bylo nalezeno celkem 7 dokladů lineárního A písma

¹⁷ Dnešní čísla jsou o něco málo vyšší (více než 1550).

¹⁸ Srov. *J. Raison – M. Pope* 1994 (cca 500) a *C. Consani – M. Negri* 1999 (cca 510).

¹⁹ Rovněž počet LA-lokalit se zvyšuje s dalšími novými objevy. Nejnovější publikace, které vydali *Raison – Pope* 1994 a *Consani – Negri* 1999 (jakož i *G. Owens* 1996), přivádějí nás k celkovému počtu 33 krétských lokalit, 5 ostrovních a při nejmenším 4 další buď na evropské nebo asijské pevnině (Ajios Stephanos, Drama v Thrákii, Milétoš, Tel Haror v Izraeli). Srov. dále dva údajné doklady z Tróje (*L. Godart* 1994b, 457–460) stejně jako druhý doklad z Izraele (*M. Finkelberg – A. Uchitel – D. Ussishkin* 1996, 195–207). Srov. i text výše na této straně.

²⁰ Počet LA nálezů z Théry činí dnes 13 textů (srov. *S. M. Bennett – G. Owens* 1999).

Repetitorium textů psaných lineárním písmem A

Lokalita		Hliněné tabulky	W-série: pečetní střípky			Z-série						Celkový počet
			Nod.	Lab.	Rnd.	Nádoby		Jiné objekty				
						kam.	hlin.	štk.	kam.	kov.	aj.	
AP	Apodoulou	–	–	–	–	3	–	–	–	–	–	3
AR	Arkalokhori	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	2
AK	Arkhanes	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	7
GR	Gortys	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
GO	Gournia	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1
HS	(H)ag. Stephanos	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
HT	(H)ag. Triada	148	846	6	26	–	5/0	3	–	7	–	1041
IO	Ioukhtas	–	–	–	–	13	1/0	–	–	–	–	14
KA	Kamilari	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
KE	Keos	1	–	–	1	–	5/0	–	–	–	–	7
KH	Khania	93	20	–	94	–	–	–	–	–	–	207
KN	Knossos	6	1	–	6	4	11/2	–	1	2	2	35
KO	Kophinas	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	2
KY	Kythera	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
LA	Larani	–	–	–	–	–	1/0	–	–	–	–	1
MA	Mallia	6	–	–	2	–	1/0	–	1	–	–	10
MI	Melos	1	–	–	–	–	1/0	–	–	–	–	2
MO	Mokhlos	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
PK	Palaikastro	2	–	–	–	11	1/1	–	–	–	–	15
PA	Papoura	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
PH	Phaistos	20	1	5	9	–	3/0	–	–	–	–	38
PL	Platanos	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
PR	Prassa	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
PS	Psykhro	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
PU	Pyrgos	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
SE	Selakanos	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
SI	Sitia	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
SK	Skhinia	–	–	–	–	–	1/0	–	–	–	–	1
SY	Symi	–	–	–	–	4	–	–	–	–	–	4
TH	Thera	–	–	–	–	–	5/0	–	–	–	–	5
TS	Traostalos	–	–	–	–	–	1/0	–	–	–	–	1
TL	Troullos	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
TR	Trypiti	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
TY	Tylassos	2	–	–	1	–	1/0	–	–	–	1	5
VR	Vrysinas	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
ZA	Zakros	33	–	–	1	–	2/0	–	–	–	2	5
KT	(Kréta, incerta)	2	1	–	–	–	–	–	–	2	–	5
Celkem		325	869	11	141	40	39/3	3	2	18	9	1460
			1021			114						

Zkratky: Nod. = „nodules“, Lab. = „jetons“, angl. „lables“, Rnd. = „rondelles“, štk. = nápis provedený ve štuku, kov. = nápis vyrytý v kovu; u hliněných nádob znamená zlomek 11/2: 11 zlomků s vyrytým nápisem / 2 zlomky s malovaným nápisem. Místní jména jsou uváděná podle *Raisona – Popa 1994*. [Stav z konce roku 1995; srov. však pozn. 17–21.]

i v Milétu na maloasijském pobřeží (*W.-D. Niemeier* 1982, 1996 aj.; cit. podle *M. Del Frio* 2006) a několik dalších v Tel Haroru a Tel Lachiši v Izraeli (*J.-P. Olivier* 1999, *M. Finkelberg* aj. 1996). Určité stopy téhož písma se objevují podle některých badatelů i na jiných místech helladské pevniny.²¹ Několik příkladů lineárních A textů se nachází na obr. 4 a 5.

Pokusy o rozluštění:

Všechny dosavadní pokusy o rozluštění lineárního písma A zatím ztroskotaly. V podstatě jsou u takovýchto textů nutné dva kroky, a to nejprve rozluštění písma jako takového, tj. přečtení vlastních LA znaků, a za druhé rozpoznání jejich jazyka, to znamená gramatické vyhodnocení textů.²²

Pro vnější čtení lineárních A textů — bez porozumění jejich obsahu — poskytuje důležité východisko srovnání LA znaků s podobnými znaky již rozluštěného lineárního písma B; toto bylo zřejmě víceméně jednou z variant LA-písma, které bylo v 16./15. století př. Kr. — pokud ne již dříve²³ — přizpůsobeno fonologické struktuře řeckého jazyka.

Tak se dá soudit, že z cca 75 LA znaků doložených v Ajií Triadě je jich neméně než asi 45 příbuzných znakům lineárního písma B. Při tom však nesmíme pustit ze zřetele, že vnější vzájemná podobnost příslušných znaků lineárního písma A a lineárního písma B nemusí mít v obou písmech zcela tutéž hodnotu, poněvadž právě při přizpůsobování lineárního A písma řecké fonologické struktuře mohlo docházet k různým větším či menším hláskovým změnám. Jako spolehlivý je možno jak u lineárního písma A, tak i lineárního písma B pokládat jen takový metodologický postup, kdy můžeme v každém z obou písem najít slovní formy, které se vždy skládají z identických seskupení takovýchto těsně spřízněných znaků. Tímto způsobem bylo zatím stanoveno zhruba 13 až 17 víceméně zaručených graficko-hláskových shod. Tento nízký počet shod neposkytuje příliš velkou naději na brzkou úspěšnou interpretaci lineárních A textů. Přesto je nutné zdůraznit, že např. v ruské azbuce má jen 5 z 26 latinských písmen svou úplnou paralelu; možnost přečíst lineární A text s pomocí znalosti lineárního písma B je tedy přece jen vyšší, než kdybychom měli číst ruský text v azbuce s pouhou znalostí latinky.

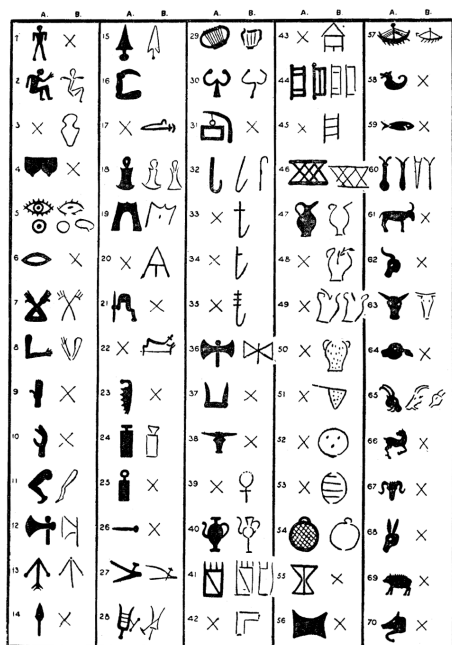
Jazyk lineárního písma A:

K charakteru jazyka lineárního písma A lze uvést několik zjištění: v hláskosloví se ukazuje, že znaková série vokálu *o* je v LA-sylabáři tak málo zastoupena, že někteří badatelé redukují systém vokálů lineárního písma A na 4 samohlásky.

²¹ *H.-G. Buchholz* 1969, *G. Owens* 1999.

²² *St. Hiller* 1978.

²³ Srov. dále pozn. 32 na str. 60.



Obr. 3. Hieroglyfické znaky ve výběru. A — plastické, B — kurzivní (lineární) (Evans 1921, obr. 214).

Aniž chceme z toho vyvozovat dalekosáhlé závěry, lze v této souvislosti upozornit na podobný jev v etruštině.

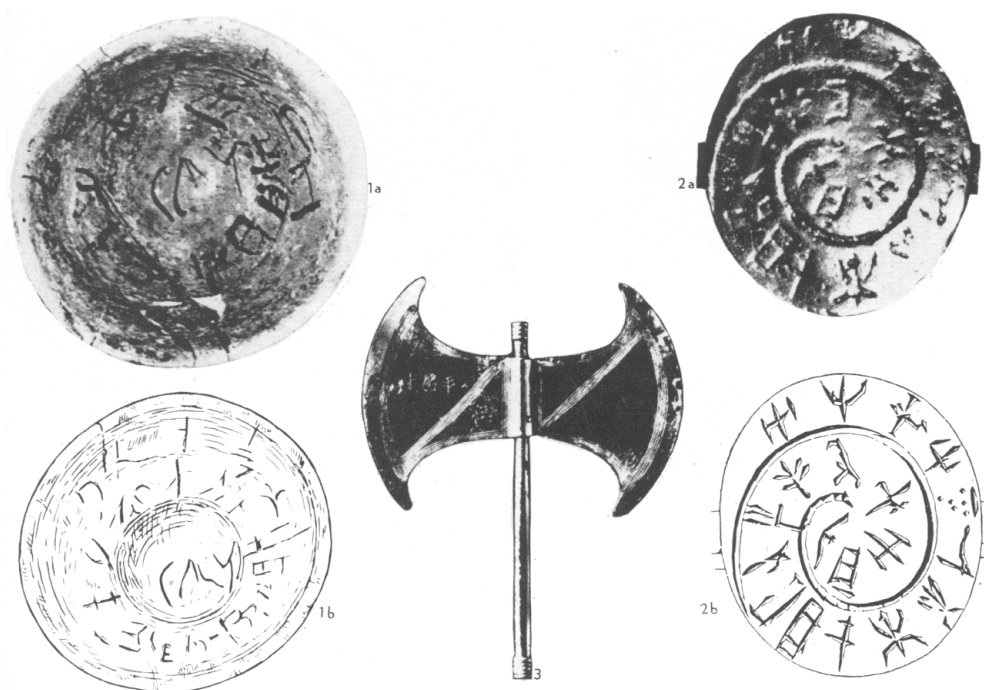
Několik dalších zvláštností LA-jazyka, který bývá také označován jako mínojština: přítomnost fonologicky relevantních palatalizačních a labializačních opozicí; absence „indoevropské opozice“ *neznělý : znělý*; existence okluzívy interdentalního charakteru, která umožnila psát v lineárním písmě B slovo *labyrinthos* jako *da-pu₂-ri-to*; nerozlišování hlásky *l* od *r*. V oblasti morfologie se jeví jako pravděpodobná existence protetických vokálů a gramatických prefixů, reduplikací i inkorporujících elementů. Ze srovnání lineárního písma A a B, zejména jejich ideogramů, lze učinit některé závěry o mínojské slovní zásobě (např. že mínojské slovo pro „skot“ začínalo na slabiku *mu*, že mínojské slovo pro „vlnu, rouno“ znělo

*malu*²⁴ a pro „fík“ pravděpodobně *nikule(on)*²⁵).

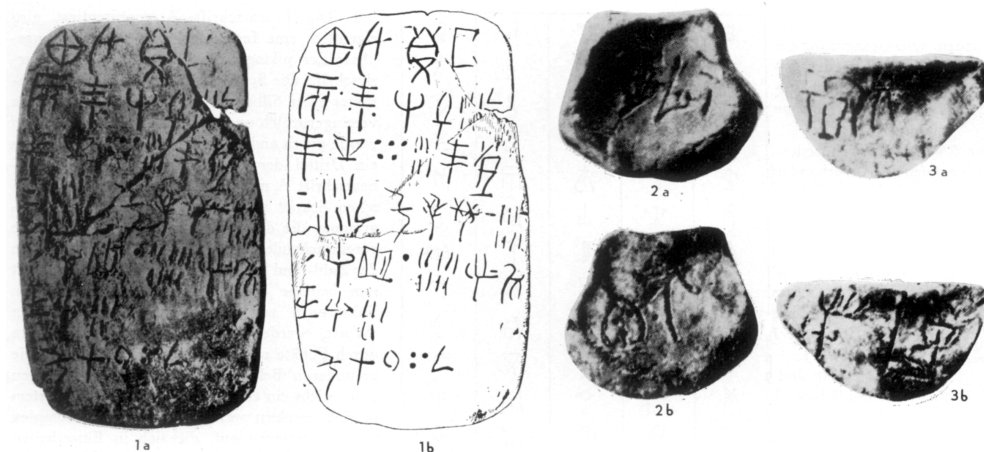
Na základě těchto zjištění byly již vysloveny různé hypotézy o genetickém zařazení lineárního písma A, žádná z nich však nedošla obecného uznání. Semitská hypotéza *C. Gordona* (1966) je uznávána jen malým počtem badatelů a je třeba ocenit u *J. G. P. Besta* (1972), že se nespokojuje pouze s přejatými slovy ze semitských jazyků, ale že hledá spíše strukturální spojitosti a zejména pak oboustranné podobnosti ve fonetickém systému. Řecká hypotéza *V. Georgieva* (1966) postrádá naproti tomu jakýkoliv spolehlivý podklad. Je však třeba zdůraznit, že *V. Georgiev* pokládá za řecké jenom texty z Aje Triady, kdežto všechny ostatní lineární A nápisy považuje za luvijské. Jako luvijské čte LA-texty i *L. R. Palmer* (1961, 226nn.); *S. Davis* (1974; AAA 7, 111nn.) naopak věří, že se mu podařilo některé LA-texty vyložit jako chetitské. V poslední době vystupuje pak *M. Finkelberg* ve prospěch názoru, že LA-texty jsou velmi blízké indoevropské lykijské z jihozápadu Malé Asie („Minoan Inscriptions on Libation Vessels“, *Minos* 25–26, 1990–91, 43–85; „Anatolian

²⁴ Viz *A. Bartoněk* 1993c, 1994.

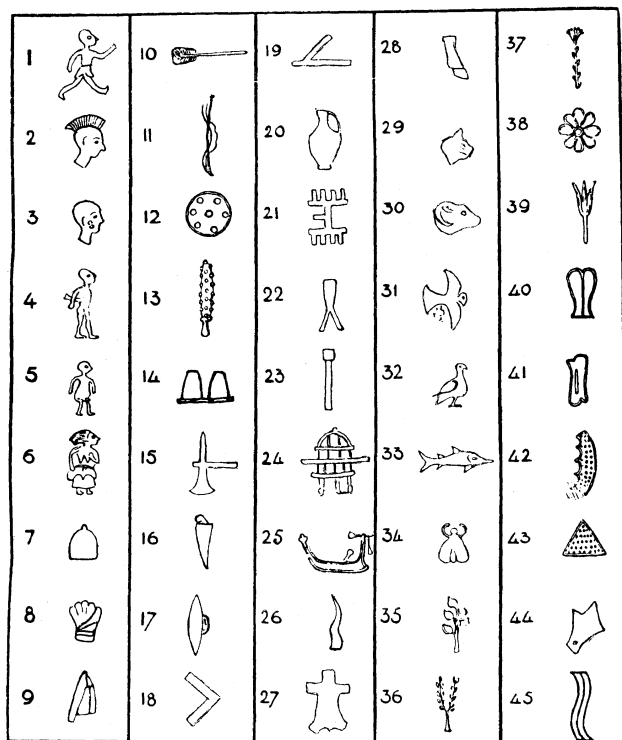
²⁵ Viz *G. Neumann* 1962.



Obr. 4. LA-nápisy (fotografie a faksimilie). 1 – hliněný pohár s inkoustovým nápisem z Knóssu (1. pol. 17. stol. př. Kr.), Ø cca 8 cm (a – podle *Prehistory and Protohistory* 1974, str. 217; b – *Brice* 1961, tab. XXIIa, no. II 1); 2 – zlatý pečetní prsten z Mavro Spilio u Knóssu, Ø cca 0,95 cm (*Brice* 1961, tab. XXX, no. V 14); 3 – zlatá sekyra s rytým nápisem z Arkalokhori (*Grumach* 1969, tab. 46).



Obr. 5. Lineární A hliněné texty z Ajie Triady. 1 – hliněná tabulka HT 13, šířka cca 6 cm (a – *Grumach* 1969, tab. 49; b – *Pugliese Carratelli* 1945, str. 485, obr. 57); 2, 3 – příklady rotelly („roundel“) a cretuly („sealing“) z Ajie Triady, šířka cca 2, příp. 3 cm (*Brice* 1961, tab. XV, no. IV 3 a V 1).



Obr. 6. Seznam znaků na disku z Faistu (podle *Evans* 1921, fig. 483).

Languages and Indo-European Migrations to Greece“, *Classical World* 91/1, 1997, 3–20).

Nicméně žádná z těchto anatolských hypotéz nedošla širšího uznání. Zřejmě se spíše jednalo o jazyk předřeckých mínojských Kréťanů, kteří asi patřili k etnicky prastarému mediteránnímu obyvatelstvu, jehož jazyk byl foneticky i morfologicky výrazně odlišný od flektivního indoevropského jazykového typu. Možná tu šlo o jazyk protochattského nebo churritského typu, jejichž blízké příbuzné by snad bylo na místě hledat v raně anatolském jazykovém světě.²⁶

Disk z Faistu

Zvláštní problém staroegejské problematiky představuje tzv. disk z Faistu (viz obr. 7), kruhový hliněný kotouč z doby kolem 1600 př. Kr., který je na obou stranách popsán dohromady 241 otisky celkového počtu 45 pikto grafických pečetních obrazců. Proti dříve předpokládanému maloasijskému původu disku se nyní spíše zdůrazňuje jeho příslušnost ke krétskému kulturnímu okruhu. Jde asi o slabičné písmo svého druhu, probíhající nejspíše zprava doleva a směřující pravděpodobně z okrajů doprostřed disku. Kvůli jedinečnosti tohoto písemného dokumentu je naděje na brzkou interpretaci textu minimální.²⁷

²⁶ Srov. *St. Hiller* 1978.

²⁷ Srov. *J.-P. Olivier* 1975, *Y. Duhoux* 1977 aj.



Obr. 7. Disk z Faistu, kolem r. 1600 př. Kr.; Ø 15,8–16,5 cm (podle *Prehistory and Protohistory* 1974, str. 161).

C. Mykénské lineární písmo B (LB)

Od jedné z variant lineárního písma A bylo zřejmě odvozeno lineární písmo B jako adaptace vhodná pro účely řeckého jazyka. Podrobněji bude o něm řeč ve IV. a V. kapitole. Zde uvádíme jen několik základních údajů pro snazší srovnání s ostatními egejskými písmi:

Repetitorium textů psaných lineárním písmem B

	Lokalita	Hliněné tabulky	W-série	Z-série	Jiné obj.	Celkem
			Pečetní střípky	Střepey váz		
Kréta	KN Knóssos	4085	64	4		4153
	MA Mallia	–	–	3	–	3
	AR Armeni	–	–	1	–	1
	KH Kхания	5	–	28	–	33
	MM Mamelouko	–	–	1	–	1
Pelop.	PY Pylos	1045	42	1	–	1088
	MY Mykény	65	8	12	–	85
	TI Tíryns	24	–	44	–	68
	MI Midea	–	1	1	–	2
	OL Olympia	–	–	–	1 jeden oblázek	1
Att.	EL Eleusis	–	–	1	–	1
Boiót.	TH Théby	337	56	71	–	464
	OR Orkhomenos	–	–	1	–	1
	GL Gla	–	–	1	–	1
	KR Kreusis	–	–	1	–	1
Fókis	ME Medeon	–	–	–	1 pečeť (slonovina)	1
Celkem		5561	171	170	2	5904

Nálezový stav uváděný na str. 28 pochází zhruba z konce roku 2002. Dnešní corpus známých dokladů lineárního písma B obnáší již cca 6000 textů (z Théb je jich nyní známo asi 510, z Mykén asi 95, z Mideje 7, z Chanie na Krétě cca 50). A nejnověji k tomu přistupují 3 nálezy ze severořecké Thessalie, a to 2 z Dimini, 1 z Volosu (srov. zvl. V. Adrimi-Sismani 1999–2001; L. Godart 2002) a 2 méně jisté z maloasijského Milétu (W.-D. Niemeier 1963, 1968, 2005);

obojí citováno podle M. Del Freo, *Rapporto 2001-2005 sui testi in geroglifico cretese*, in *lineare A e in lineare B*, Abstracts del XII Colloquio Internazionale di Micenologia, Roma 2006, str. 31-52.

Velká většina LB-textů je psána na hliněných tabulkách nebo hliněných štítcích (5561 + 171), vždy pouze nevypálených, pocházejících z 5–7 archivů na Krétě i mimo ni. K nim se druzí 170 dokladů na střepech váz ze 14 lokalit a několik dalších nápisů. Chronologicky pocházejí krétské doklady a štítky většinou z doby kolem r. 1375, zčásti však asi až z doby kolem r. 1275, mladší jsou většinou i krétské střepy váz; pevninské tabulky, štítky i střepy váz v podstatě pocházejí z doby kolem r. 1200, avšak nálezy z Mykén a Théb mohou být o 30 až 60 let starší. Nápis na oblátku z Kafkanie je kladen již do doby kolem r. 1600, jeho zařazování mezi LB-texty bývá však často zpochybňováno. Bibliografické údaje o lineárním písmě B viz na str. 56nn.

Lineární písmo B se skládá — jako LA — ze slabičných vokálů (v počtu 87), pojmových ideogramů (asi 150 znaků) i číselných a měrných označení a psalo se jím zleva doprava. Tabulky pocházejí ve velké většině z palácových archivů a obsahují hospodářské záznamy, které se každým rokem obnovovaly (písmo se zahladilo navlhčením a po zaznamenání nových údajů se tabulka vysušila na slunci). Při zničení paláce ohněm byly tabulky nechtěně vypáleny, a jen tak se nám dodneška zachovaly. Eventuální souhrnné záznamy, napsané na papyru nebo palmových listech, naproti tomu nenávratně shořely. Nápis na střepech váz jsou spíše příležitostného rázu a mají značně fragmentární charakter.

Písmo bylo v r. 1952 rozluštno anglickým architektem *M. Ventrisem*, v konečné fázi za pomoci klasického filologa *J. Chadwicka* (viz *M. Ventris a J. Chadwick* 1953). Jazyk skrývající se pod tímto písmem se ukázal být starořeckým dialektem, ne nepodobným homérské řečtině.

V jazykovém směru přineslo rozluštění především tyto důležité výsledky:

1) Otevřelo grecistům nový pramen materiálůvých informací a rozčlenilo tzv. prehistorické jazykové údaje v postmykénské (1200–700), mykénské (1400 až 1200) a předmykénské (před 1400), a tak dovolilo mnohé z nich nově datovat (viz kap. IX C).

2) Umožnilo vidět ranou diferenciaci řeckých dialektů v nových časových i prostorových dimenzích (viz kap. IX A–B).

3) Pomohlo nově modifikovat etymologii mnoha řeckých slov, příp. i nově osvětlit jejich raný sémantický vývoj.

Ze shora uvedených tabulek na str. 19, 22 a 28 vyplývají o vzájemném vztahu mezi písmi LA a LB následující závěry:

A) *Počet textů*: proti cca 6000 LB-textů máme jen asi 1500 LA-dokumentů (poměr 4 : 1). Přitom jsou LB-texty daleko delší.

H	A	B	H	A	B	H	A	B		
	L 1 AB 18			L 44 AB 11				L 76 AB 40		
	L 2 AB 4			L 45 AB 61				L 77 AB 38		
	L 6 AB 44			L 47 A 103				L 78 AB 10		
	L 9; cf. 28 AB 12			L 50; cf. 92				L 79 A 119		
	L 10 AB 9			L 51 AB 59				L 81 AB 45		
	L 15 A 75			L 52 AB 49				L 82 AB 22		
	L 16 AB 54			L 53 AB 51				L 83 AB 62		
	L 21			L 54 AB 31				L 84/48 A 93		
	L 22 AB 2			L 55 AB 32				L 85 AB 63		
	L 23 AB 57			L 56 AB 12				L 86 AB 39		
	L 24			L 57 AB 30				L 87 A 53		
	L 25/7 AB 19			L 58 AB 26				L 88 A 70		
	L 26 AB 58			L 59 AB 13				L 91 AB 24		
	L 27			L 60 AB 46				L 92 AB 5		
	L 28; cf. 56 AB 12			L 61 AB 33				L 93/17 AB 56		
	L 29 AB 23			L 62 AB 35				L 94 AB 25		
	L 30 AB 1			L 63 A 72				L 95 A 40		
	L 31 AB 27			L 64 AB 55				L 97 AB 60		
	L 32 AB 20			L 65 A 81				L 98 AB 41		
	L 33 AB 8			L 66 A 97				L 99/128 A 89		
	L 34 AB 29			L 68/96 A 61				L 100/38 AB 37		
	L 36 AB 69			L 69 AB 16				L 101 AB 36		
	L 37; cf. 62 AB 35			L 72; cf. 94 AB 25				L 102 AB 48		
	L 39 AB 7			L 74 AB 14				L 103 AB 53		
	L 43 AB 67			L 75 AB 21				L 120 A 116		

Obr. 8. Lineární A sylabář podle *Pugliese Carratelliho* s paralelami v písmu hieroglyfickém (H) a v lineárním písmu B (B), srov. *Docs.*² 1973, str. 33.

	K	P	M	T		K	P	M	T		K	P	M	T
1	⊥	⊥	⊥	⊥	30	Υ Υ	Υ Υ	Υ Υ	Υ	59	⊞ ⊞	⊞	⊞ ⊞	⊞
2	⊥	⊥	⊥	⊥	31	Υ Υ	Υ Υ	Υ Υ		60	⊞ ⊞	⊞ ⊞	⊞ ⊞	
3	⊥	⊥	⊥		32	Υ Υ	Υ Υ	Υ Υ		61	⊞ ⊞	⊞ ⊞	⊞ ⊞	⊞ ⊞
4	⊥	⊥	⊥	⊥	33		Υ Υ			62	⊞ ⊞	⊞ ⊞		
5	⊥	⊥	⊥	⊥	34	⊞ ⊞	⊞			63		⊞		
6	⊥	⊥	⊥	⊥	35	⊥	⊥	⊥		64	⊞	⊞		
7	⊥	⊥	⊥	⊥	36	⊥	⊥	⊥	⊥	65	⊞	⊞	⊞	⊞
8	⊥	⊥	⊥	⊥	37	⊞	⊞	⊞	⊞	66	⊞	⊞	⊞	⊞
9	⊥	⊥	⊥	⊥	38	⊞	⊞	⊞	⊞	67	⊞	⊞	⊞	⊞
10	⊥	⊥	⊥	⊥	39	⊞	⊞	⊞	⊞	68	⊞	⊞	⊞	⊞
11	⊥	⊥	⊥	⊥	40	⊞	⊞	⊞	⊞	69	⊞	⊞	⊞	⊞
12	⊥	⊥	⊥	⊥	41	⊞	⊞	⊞	⊞	70	⊞	⊞	⊞	⊞
13	⊥	⊥	⊥	⊥	42	⊞	⊞	⊞	⊞	71	⊞	⊞	⊞	⊞
14	⊥	⊥	⊥	⊥	43	⊞	⊞	⊞	⊞	72	⊞	⊞	⊞	⊞
15	⊥	⊥	⊥	⊥	44	⊞	⊞	⊞	⊞	73	⊞	⊞	⊞	⊞
16	⊥	⊥	⊥	⊥	45	⊞	⊞	⊞	⊞	74	⊞	⊞	⊞	⊞
17	⊥	⊥	⊥	⊥	46	⊞	⊞	⊞	⊞	75	⊞	⊞	⊞	⊞
18	⊥	⊥	⊥	⊥	47	⊞	⊞	⊞	⊞	76	⊞	⊞	⊞	⊞
19	⊥	⊥	⊥	⊥	48	⊞	⊞	⊞	⊞	77	⊞	⊞	⊞	⊞
20	⊥	⊥	⊥	⊥	49	⊞	⊞	⊞	⊞	78	⊞	⊞	⊞	⊞
21	⊥	⊥	⊥	⊥	50	⊞	⊞	⊞	⊞	79	⊞	⊞	⊞	⊞
22	⊥	⊥	⊥	⊥	51	⊞	⊞	⊞	⊞	80	⊞	⊞	⊞	⊞
23	⊥	⊥	⊥	⊥	52	⊞	⊞	⊞	⊞	81	⊞	⊞	⊞	⊞
24	⊥	⊥	⊥	⊥	53	⊞	⊞	⊞	⊞	82	⊞	⊞	⊞	⊞
25	⊥	⊥	⊥	⊥	54	⊞	⊞	⊞	⊞	83	⊞	⊞	⊞	⊞
26	⊥	⊥	⊥	⊥	55	⊞	⊞	⊞	⊞	84	⊞	⊞	⊞	⊞
27	⊥	⊥	⊥	⊥	56	⊞	⊞	⊞	⊞	85	⊞	⊞	⊞	⊞
28	⊥	⊥	⊥	⊥	57	⊞	⊞	⊞	⊞	86	⊞	⊞	⊞	⊞
29	⊥	⊥	⊥	⊥	58	⊞	⊞	⊞	⊞	87	⊞	⊞	⊞	⊞

Obr. 9. Lineární B sylabář podle *Bennetta*: K = Knóssos, P = Pylos, M = Mykény, T = Théby (viz *Docs.*² 1973, str. 41).

B) *Materiálový ráz* LA-textů je naopak proti LB-dokumentům rozmanitější: je doloženo daleko více různých typů LA-textů proti prakticky pouhým třem typům LB-dokumentů (vesměs ve vypálené nebo nevypálené hlíně).

C) *Geografické rozšíření*: LA je doloženo na 45 místech (Kréta 33, další ostrovy 5, řecko-thrácká pevnina 2, maloasijská pevnina 2, Izrael 2), LB jen v 19 lokalitách (Kréta 5, Peloponés 5, stř. Řecko 6, Thessalie 2, maloasijská pevnina 1).

V tomto světle se LB jeví jako ustrnulý, jen specifickým administrativním účelům sloužící výhonek lineárního písma A, i když čtyřikrát častěji doložený.

Detailní otázky jeho vzniku jsou ještě nejasné. Nejspíše byla východiskem pro lineární písmo B nějaká nedochovaná varianta lineárního písma A, která byla obzvláště vhodná pro hospodářské účely — nejprve v mínojštině a poté v mykénštině.

Lineární písmo B vzniklo podle většiny badatelů z lineárního písma A na řecké pevnině a teprve odtud se dostalo na Krétu. Celý vývoj si lze představovat podle *Y. Duhoux* 1983, 1985 asi takto:

1. Písaři mínojského původu používali v mykénských palácích od začátku 16. století př. Kr. lineárního písma A.

2. Mykénští žáci těchto mínojských písařů převzali vedení záznamů, ale používali ještě lineární písmo A (cca 1500).

3. Mykénští písaři adaptovali LA-písmo pro účely řeckého jazyka do lineární B podoby (na začátku 15. století).

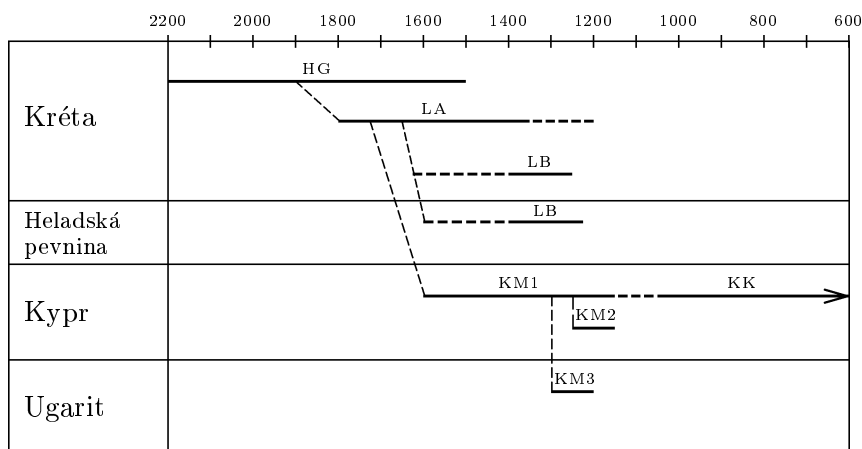
V této diskusi hraje nejnověji důležitou úlohu říční oblázek z Kafkanie u Olympie (cca 1600 př. Kr.), jehož znaky vykazují typ lineárního písma B. Tento objev, pokud se potvrdí jeho autenticita, by nutně posunul vznik lineárního písma B výrazně dále do minulosti, a přitom místo vzniku písma by se s větší mírou jistoty nacházelo na helladské pevnině (srov. dále str. 60).

Pokračování egejských písem na Kypru

Vliv lineárního písma A se uplatnil i při formování slabičných písem na Kypru, snad současně s vlivy přicházejícími z některých dalších sousedních oblastí (Anatolie, Sýrie). Jde o a) tzv. kypersko-mínojské písmo (1550–1000) b) tzv. klasické písmo kyperské (1050–200 př. Kr.).

D. Kypersko-mínojské písmo (KM)

Máme doloženo přes 100 dokladů kypersko-mínojského písma (se sylabářem obsahujícím cca 85 znaků). Na rozdíl od egejských písem jsou tabulky KM-písma vypáleny a chybějí na nich ideogramy (s výjimkou číselných označení). Zatím neexistuje kompletní edice kypersko-mínojských textů.



Obr. 10. Egejská a kyperská písma na časové ose.

Dnes jsou KM-texty (podle *E. Massona* 1974) členěny do čtyř skupin²⁸ (viz tab. 11–14 na str. 34–35):²⁹

a) Několik archaických nápisů z 16. a 15. století — v návaznosti na lineární písmo A.

b) Kolem roku 1400 se odtud vyděluje skupina KM 1 (hliněný váleček se 27 řádky zachovaného textu + asi 80 popsaných hliněných koulí neznámé funkce + asi 10 dalších předmětů ze 14.–11. stol.)

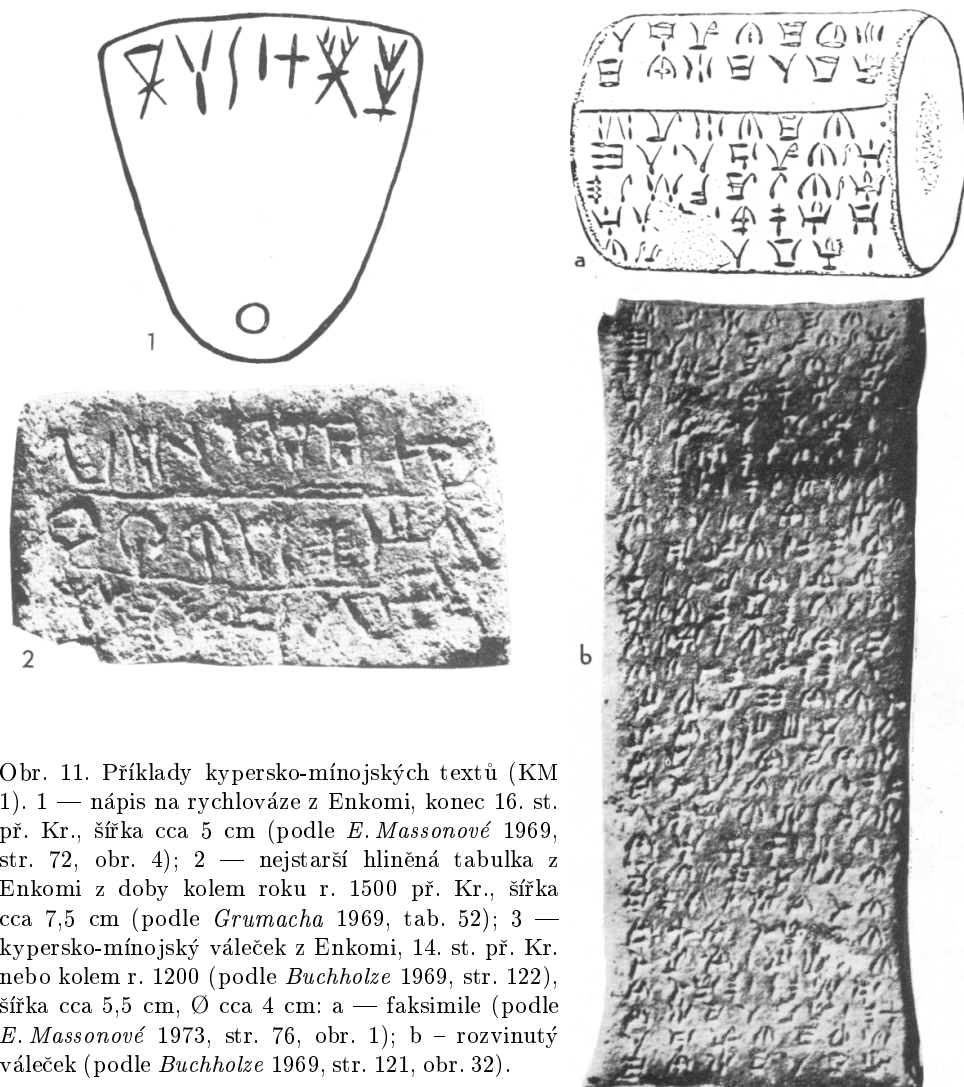
c) V Ugaritu na protilehlém syrském pobřeží se typ KM 1 pretváří v systém KM 3 (4 vypálené hliněné tabulky).

d) V Enkomi na Kypru se rozvíjí vedlejší linie KM 2 (4 rozsáhlé, po obou stranách popsané tabulky z doby kolem r. 1200 — celkem asi s 1310 čitelnými znaky).

Zatímco skupina KM 3 vykazuje určité semitské rysy, pokládá *E. Massonová* 1974 (a 1987) texty skupiny KM 2 z Enkomi za napsané v nějakém odlišném,

²⁸ Někteří badatelé (naposled *M. Egetmeyer* 1998) pokládají rozlišování KM 2 a KM 3 za pochybné.

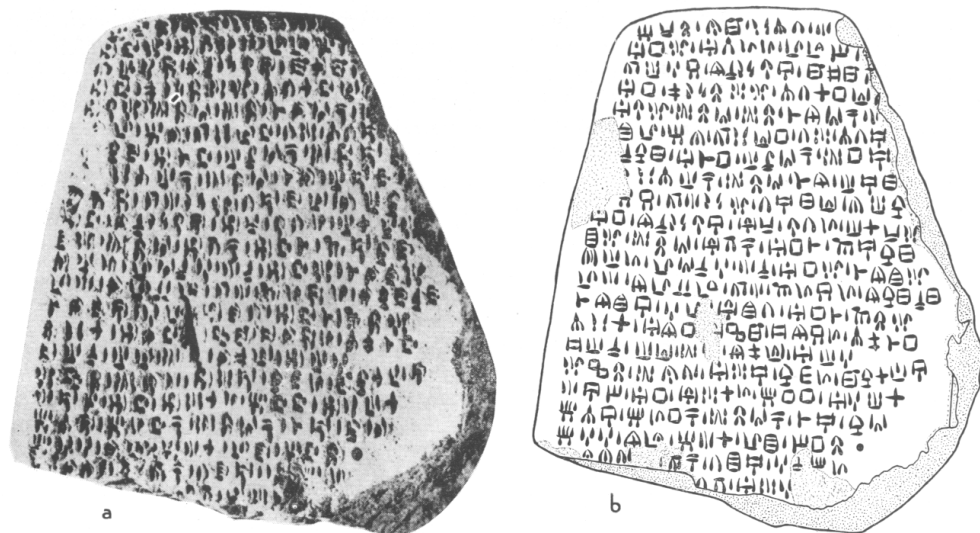
²⁹ O systému kypersko-mínojského písma srov. *St. Hiller* 1978, 53–60, příp. 1985, 61–93, *E. Masson* 1987, *Th. Palaïma* 1989b, *M. Egetmeyer* 1998.



Obr. 11. Příklady kypersko-mínojských textů (KM 1). 1 — nápis na rychlováze z Enkomi, konec 16. st. př. Kr., šířka cca 5 cm (podle *E. Massonové* 1969, str. 72, obr. 4); 2 — nejstarší hliněná tabulka z Enkomi z doby kolem roku r. 1500 př. Kr., šířka cca 7,5 cm (podle *Grumacha* 1969, tab. 52); 3 — kypersko-mínojský váleček z Enkomi, 14. st. př. Kr. nebo kolem r. 1200 (podle *Buchholze* 1969, str. 122), šířka cca 5,5 cm, Ø cca 4 cm: a — faksimile (podle *E. Massonové* 1973, str. 76, obr. 1); b — rozvinutý váleček (podle *Buchholze* 1969, str. 121, obr. 32).

spíše z maloasijské pevniny nebo z přilehlých území pocházejícím jazyku. Podle *E. Massonové* 1987 se jedná o texty psané v nějakém aglutinujícím jazyku s typicky churritskými syntagmaty. Nápis skupiny KM 1 jsou naproti tomu asi složeny v tzv. „eteokyperském“ jazyce původního obyvatelstva Kypru, který je porůznu doložen na Kypru ještě v 1. tis. př. Kr. a jehož etnické zařazení zůstává dosud nejisté.

Za těchto okolností máme na Kypru kolem r. 1200 př. Kr. co činit nejméně se dvěma různými předřeckými jazyky, přičemž jsou badatelé, kteří zde mimoto počítají i s existencí jazyka chetitského nebo luvijského typu. S jistotou se tu však ještě kolem r. 1200 nedá počítat s přítomností řečtiny.



Obr. 12. Velká tabulka z Enkomi typu KM 2, kolem r. 1200 př. Kr.; šířka cca 9,5 cm, výška cca 10 cm (a — podle *Grumacha* 1969, tab. 53; b — podle náčrtu *E. Massonové*).

Enkomi	22	43	5
1	23	44	6
2	24	45	7
3	25	46	8
4	26	47	9
5	27	48	10
6	28	49	11
7	29	50	12
8	30	51	13
9	31	52	14
10	32	53	15
11	33	54	16
12	34	55	17
14	35	56	18
15	36	57	19
16	37	58	20
17	38	Ugarit	21
18	39	1	22
19	40	2	23
20	41	3	24
21	42	4	25



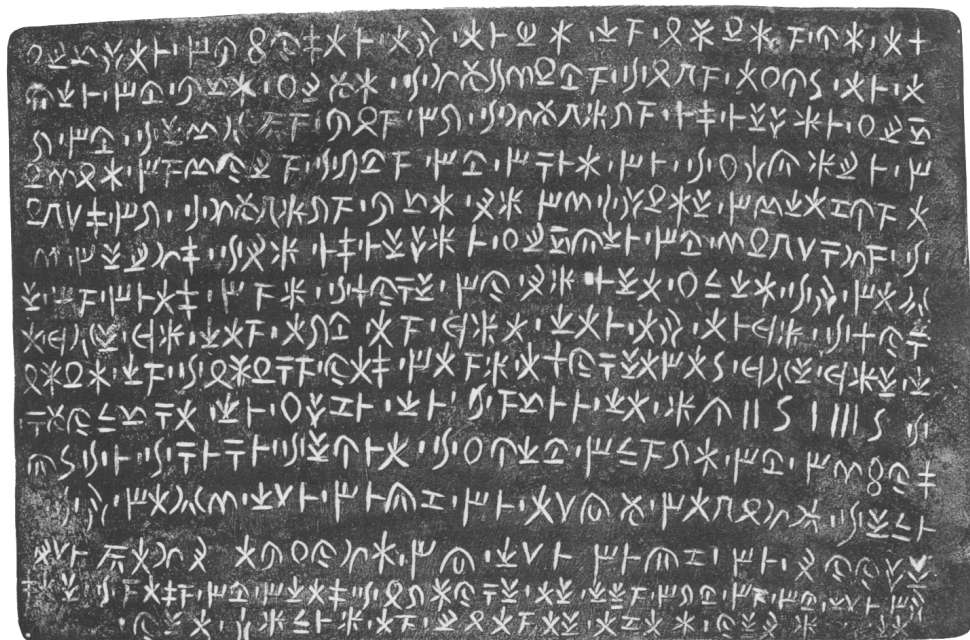
Obr. 13. Sylabáře identifikované na hliněných tabulkách z Enkomi (KM 2) a z Ugaritu (KM 3). (Srov. *Ventris – Chadwick* 1956, str. 62, obr. 11).

Obr. 14. Kypersko-mínojská hlinená tabulka z Ugaritu (KM 3; strana A), kolem r. 1250 př. Kr.; šířka cca 4,3 cm, výška cca 4 cm (podle *O. Massona* 1956b, str. 241, obr. 209).



1

217, face A



2

217, face B

Obr. 15. Bronzová tabulka z Edalia, strana A a B, kolem r. 475 př. Kr.; šířka 21,4 cm, výška 14 cm (podle *O. Massona* 1961, tab. XXXVI).

E. Klasické písmo kyperské(KK)

Řecky je psána teprve většina textů zachycených tzv. klasickým písmem kyperským (srov. nápisy na tab. 15 až 18). Takových nápisů je asi 1100; z toho je však opět asi 30 psáno v onom dosud neinterpretovaném „eteokyperském jazyce“ (zejména jde o nápisy ze 4. stol. př. Kr. z lokality Amathús). Řecké nápisy pořázené v klasickém písmě kyperském pocházejí z různých míst na Kypru; několik jich bylo nalezeno i mimo ostrov: v Mendé na Chalkidice v sev. Egeidě (konec 8. stol.), v Policoro v již. Itálii (začátek 7. stol.), Delfách (7. stol.), později i ve Foiníkii a v Egyptě (Gizeh, Abydos, Údolí králů v Karnaku, 4.–3. stol. př. Kr.).

Základním vydáním KM-textů je dílo *O. Massona* Les inscriptions chypriotes syllabiques, Paris 1961 (édition augmentée, 1983²). V posledních 30 letech vyšla i řada dalších důležitých edicí: *T. B. Mitford*, The Inscriptions of Kourion, Philadelphia 1971; *T. B. Mitford*, The Nymphaeum of Kafizin, Kadmos, Suppl. II, Berlin–New York 1980 (nápisy na keramice z doby okolo r. 220 př. Kr.: jde o skupinu nejmladších KK-textů); *T. B. Mitford*, The Inscriptions of the Kouklia Siege-Mound, BICS Suppl. 10, 1981, 1–10; *Cl. Traunecker* a *F. Le Saout – O. Masson*, La chapelle d'Achoris à Karnak, Paris 1981; hlavně však *T. B. Mitford – O. Masson*, The Syllabic Inscriptions of Rantidi-Paphos, Konstanz 1983, jakož i *O. Masson – T. B. Mitford*, Les inscriptions syllabiques de Kouklia-Paphos, Konstanz 1986 — s více než 500 nápisy ze Starého Pafu, které patří k nejstarším KK-textům (8.–6. stol. př. Kr.).

Důležité jsou i dva nedávno vyšlé slovníky: *M. Egetmeyer* 1992 a *A. Hintze* 1993.

Systém klasického kyperského písma je odvozen od varianty KM 1 písma kypersko-mínojského, jejíž poslední doklady jsou z 11. století. Kontinuita byla před časem potvrzena nálezem nápisu z geometrického hrobu u Starého Pafu (konec 11. stol.; *E. Masson – O. Masson* 1983). Nápis zní o-pe-le-ta-u, tj. *Opheltāu*, což je náležitý arkadokyperský genitiv (z **Opheltā(h)o*) a odpovídá attickému Ὀφέλτου k *Ὀφέλτᾱς > Ὀφέλτης; nutno dodat, že se totéž osobní jméno nachází i na jedné knósské tabulce lineárního písma B v podobě o-pe-ta-o *Opheltā(h)o*.

Tento nález je důležitým dokladem, který zároveň svědčí pro přítomnost Řeků na Kypru na konci 2. tisíciletí př. Kr. Dnes se datuje jejich příchod na Kypr většinou do 11. století (*Deger – Jalkotzy* 1994); podobnou chronologii dovolují i řecká vyprávění o vystěhování některých hrdinů trójské války na Kypr. Základy rozluštění klasického kyperského písma byly publikovány Angličanem *G. Smithem* v r. 1872 a analýza KK-textů dokázala, že se pod nimi skrývá řecký dialekt podobný arkadštině ze středního Peloponnésu.



- (a) Δήμητρι καὶ Κόρηι εὐχὴν (b) Ἑλλόοικος Ποτεισίος ἀνέθηκε
 (c) ta-ma-ti-ri · ka-se · ko-ra-i · e-lo-wo-i-ko-se · po-te-si-o-se · a-ne-te-ke · i-tu-ka-i
 (= Δάματρι καὶ Κόραι Ἑλ(λ)όφοικος Ποτήσιος ἀνέθηκε ἰ(ν) τύχαι)

Obr. 16. Další klasický kyperský nápis: Votivní nápis z Kouria zároveň v alfabetském (a, b) i v slabičném písmě (c), 4. st. př. Kr.; délka 28 cm, výška 7,5 cm (podle *O. Massona* 1961, tab. XXV). Překlad a-b: „[Bohyním] Démétré a Koré věnoval jako dar Helowoikos, syn Poteisiův“; překlad c: „[Bohyním] Dámátře a Koré věnoval H., syn Potésiův, jako dar pro štěstí.“)

	a	e	i	o	u
	✱	✱	✱	≅	Υ
y	∩			∩	
w	∩	I	∩	∩	
r	∩	∩	∩	∩	∩
l	∩	8	≅	+	∩
m	∩	✱	∩	∩	∩
n	∩	∩	∩	∩	∩
p	∩	∩	≅	∩	∩
t	∩	∩	∩	F	∩
k	∩	∩	∩	∩	∩
s	∩	∩	∩	≅	∩
z	∩			∩	
x	∩	(∩			

	a	e	i	o	u
	✱	∩	∩	∩	∩
y	∩?			∩?	
w	∩	I		∩	
r	∩	∩	∩?	∩	
l	∩	∩	∩	+	
m	∩	∩	∩	∩	
n	∩		∩		∩?
p	∩	∩	∩	∩	
t	∩	∩	∩	∩	∩?
k	∩	∩	∩	∩	∩
s	∩	∩	∩		∩?
z				∩??	
x					

Obr. 17. Sylabáře klasického písma kyperského: a) všeobecný sylabář; b) sylabář z Pafu (podle *O. Massona* 1961, fig. 1, 5).

KK je známo ve dvou variantách, západořecké (pafské), především z Pafu a Kúria, a obecně kyperské (se subvariantou z Edalia). Každá z variant měla asi 55 slabičných znaků, mezi oběma jsou však značné rozdíly (téměř 20 znaků je víceméně odlišných).

Ve srovnání s lineárním písmem B, kde šlo hlavně o to zachytit všechny vokály, usilovali kyperští písaři o to vypsát všechny konsonanty. Např. slovo *anthrōk^wos* (= ἄνθρωπος, „člověk“) bylo psáno v LB jako a-to-ro-po, avšak v KK jako a-to-ro-po-se — tj. v KK se používalo ve větší míře tzv. „mrtvých vokálů“. Narozdíl od LB se v kyperských písmech neuzívaly ideogramy. Písmo směřovalo většinou zprava doleva (jen v Pafu tomu bylo naopak). Příbuznost KK s LB byla jen vzdálená (pouze asi 8 znaků je v obou písmech identických; mají stejnou vnější podobu i slabičnou hodnotu).

HIEROGLYFICKÉ PÍSMO										
LINEÁRNÍ PÍSMO A										
LINEÁRNÍ PÍSMO B										
KYPERSKO-MÍNOJSKÉ PÍSMO										
KLASICKÉ PÍSMO KYPERSKÉ										

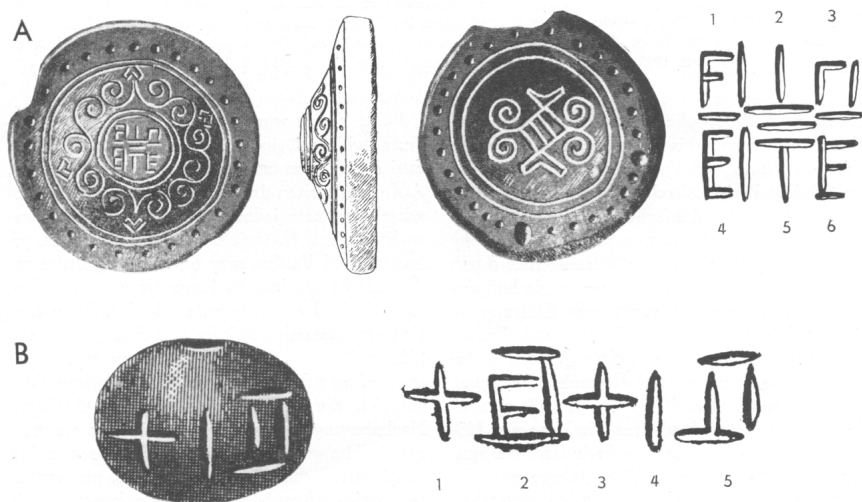
Obr. 18. Srovnávací tabulka některých podobných znaků v egejských a kyperských písmenných systémech (podle *Prehistory and Protohistory* 1974, str. 360).

* * *

Určité náznaky kulturního vyzářování egejských písem (srov. *H.-G. Buchholz* 1969, *E. Massonová* 1984) se nacházejí dále na východě (Hazor, Tell ed-Duveir, Beth-Šeán, Tell Deir 'Allā v Izraeli a Jordánsku) i na západě (zvláště na Liparských ostrovech). Objevují se i určité stopy vyzářování na severu, konkrétně v jihovýchodní i střední Evropě (*J. Vladár – A. Bartoněk* 1977, *St. Hiller* 1985, Sp. 93ff., *G. Owens* 1999; zvl. Vatin severovýchodně od Bělehradu, Tártaria u Cluje v Rumunsku, Karanovo, Gradešnica v Bulharsku aj.); zde se však v nejlepších případech jedná o vyzářování v podobě stylizované nápodoby bez jakéhokoli komunikačního cíle (srov. *E. Massonová* 1984, 120nn.). Viz tab. 19 a 20.



Obr. 19. Hliněné tabulky z Tărtărie u Cluje v Rumunsku, začátek 3. tisíciletí př. Kr.; Ø tabulky č. 2: cca 6 cm (srov. *Vlassa* 1963, str. 490, obr. 7, 8).



Obr. 20. Nálezy „písemných“ symbolů (epigrafiicky analyzovaných) z vatinského horizontu (kolem 1500 př. Kr.). A — hliněný terčík (podle *Millekera* 1905, tab. XX: 5a-c); B — přeslen (podle *Millekera* 1905, tab. XXII: 5ab).